

TARTALOM	Oldal / Page	CONTENTS
SZAKMAI CIKKEK, ELŐADÁSOK		PROFESSIONAL ARTICLES, LECTURES
Az ISO 9001 és 9004 szabványok várható változásai – Sipos Gáborné	2	Expected Amendments of Standards ISO 9001 and 9004 – Sipos, Gáborné
Klaszterek auditálásának sajátosságai autóiipari példán keresztül – Berényi László	5	Specialities of Cluster-audits – as Typical in the Motor-industry – Berényi, László
Logisztikai marketing a gyakorlatban – Gál Gabriella – Karmazin György – Dr. Máté Zoltán	10	Practice of Marketing in Logistics – Gál, Gabriella – Karmazin, György – Dr. Máté, Zoltán
Vállalatirányítási rendszerek szerepe és jelentősége a kkv-szektor vállalkozásainak életében – III. rész – Molnár Attila	16	Role and Relevance of Enterprise Management Systems in the SME Sector – Part 3 – Molnár, Attila
A dél-alföldi minőségértékelési modell a felsőoktatásban – Farkas Katalin	19	A Quality-assessment Model for the Higher Education (Developed for the South-Lowland Region) – Farkas, Katalin
A versenyképesség egy hatásos eszköze, az Infosys® Integrált Vállalatirányítási Rendszer – Nagy Imre	24	Infosys®, Effective Tool for Integrated Management Systems – Nagy, Imre
 A TÁRSASÁG HÍREI ÉS PROGRAMJAI		 NEWS AND PROGRAMS OF THE SOCIETY
A Magyar Minőség Társaság Közgyűlése	32	General Assembly of the Hungarian Society for Quality
 HAZAI ÉS NEMZETKÖZI HÍREK, BESZÁMOLÓK		 DOMESTIC AND INTERNATIONAL NEWS AND REPORTS
Változások az egészségügyben. A minőség szempontjai	36	Changes in Public Health. The View-points of Quality

KÖVETKEZŐ SZÁMUNK TARTALMÁBÓL:

– A Karcsúsított Gyártás – Lean Production

– Információ-technológia a Papyrus Hungária Zrt.-nél

– Megjelent az ISO/TS 22003 szabvány

Az olvasók elégedettségének vizsgálatakor néhányan az autóiiparra vonatkozó szakcikket kevesellték. Ez a cikk nemcsak ezeknek a kívánságoknak kíván eleget tenni, hanem arra is rámutat, hogy ma már mennyire nélkülözhetetlen az autóiipari beszállítók körében az információs technológia és milyen szoros a kapcsolat a minőségirányítási rendszer és az IT között.

Klaszterek auditálásának sajátosságai autóiipari példán keresztül

Berényi László*

A tanulmány a rendszer-auditok egy speciális adaptációját mutatja be a NOHAC – Észak-Magyarországi Autóiipari Beszállítói Klaszter példáján keresztül. Ezeket az auditokat a NOHAC rendelte el azért, hogy a klaszter vevői számára gyorsabban és rugalmasabban tudjon szállítói partnereket ajánlani. A napjainkban jellemző „klaszteresedés” világában a módszer és tapasztalatok haszonnal alkalmazhatók az autóiipar területén túl is.

A klaszter-auditálás háttere

A NOHAC – Észak-Magyarországi Autóiipari Beszállítói Klaszter a Miskolci Egyetem Innovációmenedzsment Kooperációs Kutató Központ (ImKKK) és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kereskedelmi és Iparkamara (BOKIK) közös kezdeményezésére jött létre, pályázati támogatással. Célja, hogy a régióban működő, autóiiparban érdekelt vállalkozásokat összehozza. Az Észak-Magyarországi régióban az elmúlt években több neves autóiipari ún. első körös (közvetlen) beszállító jelentősen fejlesztette tevékenységét, bővítette kapacitásait (különösen Miskolc, Mezőkövesd és Eger emelhető ki). E cégeknek és a régióknak közös érdeke, hogy az ún. második körös beszállítói hálózatban dominánsan jelenjenek meg a helyi vállalkozások. A regionális érdekek egyértelműek, a vállalkozások pedig a szállítási határidők és költségek tekintetében érhetnek el megtakarításokat¹.

A klaszter potenciális beszállítóinak kiválasztásában a BOKIK szerepe meghatározó. Kapcsolatrendszerük révén ugyanis széles körű keresési adatbázis áll rendelkezésre az elsődleges szűrés-

hez. A további adatgyűjtést két szintű (egy általános, áttekintő és egy részletes) kérdőív segítségével végzik.

A NOHAC menedzsmentje ezen felül – további szűkítés után – auditok lefolytatása mellett döntött a kiválasztott szervezeteknél. A klaszter munkájába ezen a ponton kapcsolódtam be, az audit-módszertan kidolgozásának és betanításának feladatával.

A klaszter-audit sajátosságai

A klaszter-audit szakmailag a második és harmadik fél általi audit között foglal helyet.

Második fél általi abban a tekintetben, hogy beszállítói kapcsolat megalapozását célozza. A harmadik fél általi jelleg abban nyilvánul meg, hogy az auditot elrendelő (és végző) a beszállítói kapcsolat létrejöttétől kvázi független, abban közvetlen érdeke nincs. (Természetesen ez nem jelenti, hogy a NOHAC számára érdektelen a kapcsolat, hiszen hosszú távon az tartja fenn működését!)

Amikor felkértek az auditok megtervezésére és koordinálására, nem gondoltam, hogy az alapfogalmakig kell visszanyúlni a módszertan kidolgozásához. Az auditok ötlete ugyanis népszerű volt a klaszter menedzsmentjének körében. Egyetértés volt abban, hogy helyszíni auditokat érdemes lefolytatni, az auditok konkrét tartalmáról azonban már eltértek a vélemények. A kiinduló logika a „kimenni – körülnézni – mondani valamit” volt, belátható azonban, hogy hosszú távon ez nem lehet eredményes. Szisztematikus megközelítést kell alkalmazni, amely rögzíti a folyamat specifikumait az objektív megállapítások megalapozásához.

* Egyetemi tanársegéd, Miskolci Egyetem Vezetéstudományi Intézet, szvblaci@uni-miskolc.hu

¹ A problémáról és a lehetséges kezeléssel lásd Szakály-Berényi-Harangozó: A másodpiaci termékfejlesztés kihívásairól szóló cikksorozatát (Magyar Minőség 2006/11-2007/4).

Az értelmezés során felmerülő kérdéseket az audit ISO szerinti fogalma alapján, lépésről lépésre lehetett tisztázni. Az ISO 19011 szabvány meghatározása szerint az audit „auditbizonyítékok nyerésére és ezek objektív kiértékelésére irányuló módszeres, független és dokumentált folyamat annak meghatározására, hogy az auditkritériumok milyen mértékben teljesülnek”.

A klaszter-audit sajátosságait e definíció értelmezése mentén lehet legjobban bemutatni.

Auditkritériumok

Egy ISO 9001 szerinti minőségirányítási rendszer belső vagy tanúsítási auditja esetén nem jelent különösebb problémát az audit-kritériumok meghatározása. Adott az ISO 9000, az ISO 9001, a belső szabályzatok stb. Bonyolultabb lehet, de jól kezelhető a beszállítói folyamataudit kritériumrendszere is, hiszen az a beszállítási alkalmasságból minden esetben levezethető.

A klaszter-audit esetében azonban más a helyzet. A NOHAC a tagjai közötti beszállítási szerződések megkötésében ugyanis csak közvetít (egyéb szolgáltatásokat nyújthat, de ezek irrelevánsak szempontunkból). Nem ismeri pontosan a leendő vevők egzakt igényeit, így nem is állapíthat meg második fél általi auditok esetében szokásos megfelelést.

A fent idézett cikksorozatban definiáltunk egy klaszter-audithoz hasonló technikát, az előzetes technológiai auditot. Szakmailag, módszertanilag a két megoldásnak számos közös pontja van, mégis célszerű elhatárolni őket:

- a technológiai audit konkrét (bár még nem teljeskörűen specifikált) feladat szempontjából vizsgál;
- a klaszter-audit azt vizsgálja, hogy egy vállalkozás elvileg rendelkezik-e megfelelő képességekkel egy feladat-típus elvégzéséhez. További eltérés, hogy az elrendelő nem azonos a leendő szerződéssel.

Felmerült, hogy csupán az irányítási rendszer sajátosságait vizsgáljuk. Azonban az nem ad elégséges kritériumrendszert, hiszen a potenciális vevők felé műszaki alkalmasságot is prezentálni kell.

Az audit kritériumait a vevők és szakértők bevonásával állítottuk össze. A követelmény-lista nem olyan pontos és részletes, mint egy tanúsító audit esetében, mégis jó iránymutatásnak bizonyult a gyakorlatban. Az audit fókuszában az alábbi területek állnak:

1. Irányítási rendszer, különös tekintettel a bevezetés alatt álló vagy tanúsított rendszerek saját-

tosságaira. Általános, hogy az autógyártó előírja beszállítóinak, hogy csak tanúsított vállalkozásokkal dolgozhatnak. Így az ISO 9001 állapota vagy bevezethetősége gyakran kulcskérdés, azaz hiánya esetén még technológiai megfelelés esetén sem kötnek szerződést.

2. A szervezet dokumentációs és kommunikációs csatornái és azok használata. A rajzok többsége, a módosítások kezelése és a megrendelések feladása-visszaigazolása jellemezően elektronikusan, e-mail formában történik. A szerződés megvalósítását megkérdőjelezheti ha a szükséges csatornák nem állnak rendelkezésre. Az internet, e-mail mellett a fax és a telefon is vizsgálendő.
3. Adminisztrációs háttér, különös tekintettel a számítástechnikai megoldások alkalmazási területére. Összhangban az előző ponttal, egy elektronikus tervrajz kezelése a megfelelő szoftver- és hardver-háttér nélkül nem lehetséges. Bár az audit szempontjából másodlagos, de vizsgáltuk a belső kommunikáció háttérét is.
4. Technológiai háttér, különös tekintettel a kapacitások rendelkezésre állására és termelési rugalmasságára. A vállalkozás kiejánlhatóságát alapvetően meghatározzák termelési lehetőségei, kapacitásainak rendelkezésre állása és rugalmassága. Számos esetben derülhet fény olyan speciális képességekre (például egyedi méretű vágó vagy lyukasztó berendezés), amelyek kulcskompetenciát jelenthetnek a szerződésben.
5. Humán erőforrások, különös tekintettel a nyelvismeretre. Az autóipari dokumentáció jelentős része angol nyelven készül el és mozog a beszállítók között. Ezek értelmezése és megválaszolása értelemszerűen megkövetel bizonyos szintű nyelvismeretet.

Auditbizonyítékok és az audit menete

A klaszter-audit esetében az auditbizonyítékok is speciálisan állnak össze. A szűrést segítő kérdőívek számos kérdésre már választ adtak. Azok tartalmát a helyszíni audit során természetesen ellenőrizni kell, újbóli feltárásuk azonban nem célkitűzés.

Az audit lefolytatásának feladatai közül az auditbizonyítékok helyszíni gyűjtését szeretném kiemelni, melyhez egy gyakran alkalmazott módszer rögzítettünk.

A folyamatok áttekintése a végtermékek rak-tárában, vagyis a gyártási folyamat egyik záró fázisában kezdődik. Ki kell választani egy terméket (sorozatot vagy szállítmányt), melynek elké-

szítését az audit nyomon követi. Ez történhet fizikailag a raktárban, vagy valamelyik készre jelentés alapján. Ismert vevő esetén első lépésként a megrendelést, annak specifikus előírásait kell vizsgálni, nem ismert vevő esetén pedig a minőséget meghatározó előírásokat.

A követelmények ismeretében át kell tekinteni:

- a minőség-ellenőrzés módozatait,
- a gyártási folyamatok lebonyolítását és dokumentálását,
- a gyártóhelyek közötti szállítás, különösen az azonosítás módjait,
- az alapanyagok raktárát és az anyagok kezelését, dokumentálást – illetve ehhez kapcsolódóan a beszerzési szerződéseket,
- a termékre/szolgáltatásra vonatkozó terveket, eljárásokat, munkautasításokat.

Amennyiben lehetőség van a dokumentumok (kérdőívek) alapján kiválasztani egy terméket, sorozatot vagy szállítmányt, akkor előzetesen be kell kérni a rá vonatkozó minden dokumentumot és eljárást, melyet a helyszínen megvizsgálnak. Ilyen esetben már kiszállított szállítmány vizsgálatára is sor kerülhet, áttekintve a munkahelyszíneken hasonló termék gyártását, valamint a kiválasztott dokumentálását.

Amennyiben erre nincs lehetőség, akkor a kiválasztott termék visszakövetése után következik a dokumentáció ellenőrzése.

- 1.1. Rendelkeznek-e minőség és/vagy környezeti politikával?
 - 1.1.1 Ha írásban rögzített politikával nem rendelkeznek, van-e kialakított minőség/környezeti koncepciójuk?
 - 1.1.2 Hogyan biztosítják a politika ismertségét és aktualitását?
- 1.2. Tűznek-e ki stratégiai célokat?
 - 1.2.1 Kik és hogyan tűzik ki a célokat?
 - 1.2.2 Hogyan követik nyomon a célok teljesülését?
- 1.3. Hogyan biztosítják alkalmazottaik részvételét a szervezet életében?
 - 1.3.1 Vannak-e fórumok, rendezvények, melyek segítségével bevonják alkalmazottaikat?
 - 1.3.2 Milyen képzésekben, tréningekben részesítik a szervezet tagjait?
 - 1.3.3 Hogyan valósítják meg a csoportmunkát a szervezetnél?

Kéréslista:

1. A vezetés elkötelezettsége, emberek bevonása
Auditált személy: vezető, vagy annak képviselője

A megtekintett dokumentációt a helyszínről – lehetőség szerint – nem szabad elvinni. Annak azonosítói és tartalma tekintetében feljegyzés készítésére kell törekedni.

A bizonyítékok szisztematikus gyűjtéséhez kérdéssort állítottam össze, melyet standard módon alkalmaztunk. Egyedi kérdéssor összeállítása nem javasolt, mivel a módszeresség követelményét sértené, a specialitások figyelembe vételére azonban lehetőséget kell adni!

- 2.1. Hogyan kezelik a működéshez szükséges folyamataikat?
 - 2.1.1 Hogyan azonosítják folyamataikat?
 - 2.1.2 Milyen formában szabályozzák folyamataikat?
 - 2.1.3 Hogyan követik nyomon a folyamatokat?
 - 2.1.4 Hogyan kezelik a változásokat a folyamataikban?
- 2.2. Hogyan dokumentálják irányítási rendszerüket?
 - 2.2.1 Vannak-e írásban rögzített szabályzataik, eljárásaik, folyamataik?
 - 2.2.2 Hogyan kezelik a szabályzatok, eljárások jóváhagyását és aktualizálását?
 - 2.2.3 Hogyan biztosítják a szabályzatok, eljárások azonosíthatóságát, egyértelmű elérését?
 - 2.2.4 Hogyan kezelik a rendszer működése során keletkező feljegyzéseket?
- 2.3. Hogyan vizsgálják felül az irányítási rendszer működésének hatékonyságát?
- 2.4. Használják-e valamilyen sajátos probléma-megoldó módszert (hogyan kezelik az újszerű problémákat)?
- 2.5. Hogyan kezelik vevői kapcsolataikat?
 - 2.5.1 Melyek a vevői kapcsolattartás módozatai?
 - 2.5.2 Hogyan mérik fel és dokumentálják a vevői igényeket?
 - 2.5.3 Hogyan zajlik a megrendelés kezelése?
 - 2.5.4 Hogyan kezelik a reklamációkat?
- 2.6. Hogyan kezelik beszállítói kapcsolataikat?
 - 2.6.1 Milyen beszállítókkal dolgoznak? (bolti vásárlás, egyedi megrendelés)
 - 2.6.2 Melyek a beszállítói kapcsolattartás módozatai?
 - 2.6.3 Hogyan zajlik a megrendelés folyamata?
 - 2.6.4 Melyek a beszállítók kiválasztásának szempontjai? (Hogyan értékelik őket?)

Kéréslista:

2. Az irányítási rendszer

Auditált személy: minőségirányítási felelős és/vagy műszaki vezető

- 3.1. Informatikai ellátottság
- 3.1.1 Milyen hardveres informatikai támogatást használnak az üzletmenet támogatására?
- 3.1.2 Milyen szoftvereket használnak?
- 3.1.3 Hányan és mire használják az informatikai háttér?
- 3.2. Milyen összetételű és képzettségű a szervezet humán állománya?

Kéréslista:

3. Humán és infrastrukturális erőforrások

Auditált: vezető vagy annak képviselője, humán vezető

Az audit megállapításai

Az audit megállapítása nem jelenti automatikusan szerződés megkötését, vagy annak elmaradását, csupán segít a partnerek összehozásában. A szerződésre vonatkozóan ugyanis csak egy specifikus, technológia-központú audit alapján szabad következtetést levonni. Kiszűrve azonban a potenciális lehetőségeket, erőforrások takaríthatók meg vevői és szállítói oldalon egyaránt.

A szerződések megkötése során az a tapasztalatunk, hogy a beszállítói audit általában megerősíti a klaszter-audit megállapításait.

A klaszter-audit esetében három kimenet, megállapítás határozható meg:

- autóipari beszállításra alkalmas,
- autóipari beszállításra feltételekkel alkalmas,
- autóipari beszállításra jelentős fejlesztésekkel alkalmas.

Az autóipari beszállításra alkalmas szervezetek általános jellemzői:

- ISO 9001:2000 szerinti, tanúsított irányítási rendszerrel rendelkeznek,
- Folyamatszempléltű működés,
- Dokumentált, szabályozott technológiai háttér,
- Fejlett külső- és belső kommunikáció.

Az autóipari beszállításra feltételekkel alkalmas szervezetek jellemzői:

- fejlett irányítási és kommunikációs rendszer,
- folyamatszempléltű működés,
- hiányzó tanúsított irányítási rendszer, melynek bevezetési feltételei alapvetően rendelkezésre állnak.

Az autóipari beszállításra jelentős fejlesztésekkel alkalmas szervezetek jellemzői:

- hiányzó folyamatszemplélt,

- kommunikációs hiányosságok,
- részleges dokumentációs rendszer,
- tanúsított irányítási rendszer bevezetésének feltételei nem, vagy csak részben vannak meg.

Az audit során az auditor megállapításokat tehet. Amennyiben valamilyen nemmegfelelőséget tapasztal, azt két kategóriába sorolva értékeli:

- súlyos nemmegfelelőség,
- enyhe nemmegfelelőség.

A *súlyos nemmegfelelőség* olyan hibát, hiányosságot takar, mely a szervezetet alapvetően gátolja abban, hogy autóipari beszállításra alkalmas legyen. Kijavítása, megváltoztatása hosszabb időt és/vagy jelentős erőforrásokat igényel.

Az *enyhe nemmegfelelőség* olyan kisebb hiba, hiányosság, mely zavarja a megfelelést az autóipari beszállítási követelményeknek, de rövid idő alatt, viszonylag kis erőforrás-ráfordítással javítható.

Ezen túl az auditor *észrevételeket* tehet, melyek között kitérhet az auditálás szempontjából előnyös, illetve fejlesztendő területekről, melyek azonban az audit kimenetelét nem befolyásolják.

Az audit megállapítását minden esetben kiegészíti az, hogy az auditorok milyen feladat elvégzésében látják kompetensnek az adott vállalkozást. Több tevékenységet folytató vállalkozások esetében ugyanis előfordulhat, hogy a belül fő kompetenciaként kezelt tevékenységek nem lesznek alkalmasak, más területen viszont kiváló eredményt nyújtanak.

Példaként az a vállalkozás említhető, ahol a fémmegmunkálási műveletekkel (darabolás, hajlítás, kivágás-lyukasztás) kívántak részt venni a klaszterben, elsődleges területként mégis a felületkezelést (szemcseszórás, és festés) tudtuk megjelölni, mert ott voltak speciális erősségeik.

Dokumentálás

A klaszter-audit szigorúan dokumentált folyamat:

- az auditorok minden szervezetre külön megbírólevelet kapnak, melyet a NOHAC menedzsmentje hagy jóvá,
- az audit során feljegyzés készül, melyet központilag őriznek meg,
- minden audithoz auditterv készül, melyet az auditálttal kommunikálva kell véglegesíteni,
- az auditról az ISO 19011 szerint előírt jelentés is készül, melyet az auditált elektronikusan és papír alapon kézhez kap.

Módszertan

Az audit lefolytatása során a módszertan a tanúsító auditok menetrendjét követi. Eltérés van abban, hogy:

- az irányítási rendszer dokumentációját előre nem kérik be az auditorok,
- a kérdőíves adatgyűjtés bizonyíték erejű.

A módszertani sajátosságokat egy minden auditor számára ismert módszertani kézikönyv foglalja össze, amely részletesen kitér az audit

- alapelveire,
- lényegére,
- menetrendjére,
- dokumentálására, továbbá
- az auditori viselkedés általános és speciális szabályaira.

A módszertani kézikönyv részletezi továbbá az alkalmazandó vizsgálati módszert és kritériumokat, amivel megteremthető az audit-eredmények összehasonlíthatósága.

Klaszter-auditorok

Az első auditálási körben a klaszter-auditorok a Miskolci Egyetem alkalmazottai közül kerültek ki. Gazdasági és műszaki végzettségű auditorokból állt össze a 10 fős csapat. Feladatuk mintegy 80 vállalkozás auditálása volt, néhány hónapos határidővel.

Az auditorok párban dolgoztak. Hallgatólagos megállapodás alapján a tapasztaltabb töltötte be a csoportvezető auditor szerepét, a gyakorlatban azonban ennek hangsúlyozására egyszer sem volt szükség.

Az első audit kiemelhető annyiban, hogy ott – a vállalkozással megegyezve – oktató-auditot tarthattunk. Az auditori feladatokat egy személyben láttam el, a leendő auditorok pedig megfigyelőként vettek részt. Sajátos helyzet volt számomra is, hiszen ritkán van példa arra, hogy tíz másik auditor figyelje munkánkat, és sajátos volt a vállalkozás számára is, ahol dicséretes toleranciával fogadtak minket.

Ennek az auditnak lefolytatása meghatározó volt abból a szempontból, hogy a kézikönyvben lefektetett elveket és módszereket minden audit esetében azonos módon lehessen alkalmazni. Az auditallal kapcsolatban természetesen sor került formális képzésre is, hatékonysága azonban messze elmaradt az oktató-auditétól.

Vigyázni kell azonban azzal (különösen az auditoroknak), hogy a klaszter-audit során néhány speciális kérdés vizsgálatában szereznek tapasztalatot, tehát hagyományos értelemben

nem tekinthetők „QMS belső/vezető auditoroknak”. Ugyanakkor jó alapot ad számukra a megszerzett tapasztalat a továbblépéshez.

A klaszter-auditok lehetőségei

A klaszter-auditok a szakmai besorolás alapján „kétésfeldek” fél általi auditok, pesszimista szemszögből tehát sem ide, sem oda nem tartoznak. A tervezés és bevezetés során fontos kérdésként merült fel, hogy egy ilyen audit használ-e, vagy inkább árt a klaszteren belüli kapcsolatok kialakításának. Ellene szóló érvek, hogy:

- nem tud specifikus megállapításokat tenni, hiszen nem ismertek a vevői követelmények,
- időt vesz el az auditált vállalkozástól anélkül, hogy az közvetlen visszacsatolást kapna,
- szakmai és dokumentációs duplikációt jelent, hiszen a klaszter-audit során vizsgált kérdések rendre előkerülnek egy klasszikus második fél általi audit esetén,
- pozitív megállapítás esetén hiú reményt keltet az auditáltban.

A gyakorlat nem igazolta az ellenérvek miatti aggodalmakat. Az auditált vállalkozásoknak természetesen megvoltak a félelmeik az auditallal kapcsolatban, a félreértéseket azonban megfelelő kommunikációval sikerült tisztázni. A hosszútávú együttműködés érdekében mind az auditorok, mind a NOHAC elérhetőségeit átadtuk a vizsgált vállalkozásoknak, amelyek ezt a lehetőséget ki is használják. A klaszterrel, az audit eredményeivel és a fejlesztési irányok kijelölésével kapcsolatban számos vállalkozás jelentkezett. A klaszter menedzsmentjének ez jelzés arra, hogy a szervezési és a műszaki tanácsadási szolgáltatásait érdemes fejleszteni.

A klaszter-audit a tapasztalatok alapján hasznos eszköz. Nem várható azonnali eredmény, stratégiai szinten gondolkodva azonban egy klaszter dinamikus működésének kulcs-elemévé fejleszthető.

Mi az autóiparban vetettük be a klaszter-auditokat, véleményem szerint azonban az iparági sajátosságok megfelelő adaptációjával bármely más klaszter számára is hasznos lehet. Tipikusan ilyen terület lehet például a bortermelés, ahol szintén jellemzőek a klaszter-jellegű együttműködések a beszállítói problémák megoldására. Hasonlóak a problémák: megfelelő mennyiségben és minőségben, folyamatos ellátás mellett biztosítani a borászat működéséhez szükséges alapanyagokat, eszközöket. A cél ott is hasonló: regionális szinten rugalmas és adaptív beszállítói kapcsolatrendszer kialakítása és működtetése.